

cem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ. Et c. 66: Mittam ex eis qui salvati fuerint, ad gentes in mare, in Africam et Lydiam, tenentes sagittam, in Italiam et Graeciam ad insulas longe; ad eos, qui non audierunt de me, et non viderunt gloriam meam, etc. De posteriori vero dicitur Jerem. 19: Sic contemnam populum istum, etc. Et similia sunt frequentia in Scripturis: ex quibus ita concluditur argumentum. Deus prædictus per Prophetas hæc omnia de Messia, ut per ea cognoceretur cum venisset: sed hæc omnia videmus esse completa in Christo: ille ergo est verus Messias, qui jam venit.

2. Argumenti summa. — Major partim in superioribus probata est, partim ex collectis testimoniis est ita evidens, ut negari non possit, et eam late demonstrant Scripturarum expositores, nobis enim non licet hoc loco latius singula persequi. Minor vero, præter Evangelistarum testimonia, ipsa rerum evidencia constat magna ex parte; nam ex Judæis fuisse natum Jesum Christum Dominum nostrum, eisque prædicasse, et mirabilia apud illos operatum esse, ab eis denique fuisse crucifixum et mortuum, nec ipsi Judæi negant, nec negare possunt, cum res fuerint toto orbe notissimæ, quas etiam Josephus, eorum historiographus, memoriae prodidit, lib. 18 Antiquit., c. 8, ubi gravissimum de Christo Domino reddit testimonium. Deinde, vel inviti experiuntur delicti sui poenam, et perpetuam desolationem, a Daniele, Jeremia et aliis Prophetis prænuntiatam; quanquam enim sæpe propter peccata puniti sint a Deo, et hostibus traditi in servitutem, semper tamen præcedebant aliqua publica et communia peccata, præsertim idolatriæ, vel neces Prophetarum, et nihilominus captivitates et penæ brevi tempore finiebantur, atque in eis habebant Prophetas, et sanctos viros, per quos Deus et exhibuit aliqua benevolentia signa, et præbuit semper evadendi spem; at vero nunc, ab eo tempore quo venit Christus, nec coluerunt idola, nec habent graviora scelera moralia, quam antea haberent; tamen toto hoc tempore gravissime puniuntur, non solum temporali servitute, sed etiam spirituali quadam et divina desertione. Carent enim prophetis, carent miraculis, carent templo, sacrificio, sacerdotibus; signum profecto evidens, eos puniri propter gravissimum peccatum commissum in Christi morte, et incredibili quadam mentis cæcitate et infidelitate confirmatum.

*3. Conditiones Messiae, contra Judæos. — At enim objicere possunt Judæi multa alia signa data esse a Prophetis de adventu Messiae, quæ non apparent in Christo Domino complete esse; ergo ex his quæ adduximus, non potest satis colligi illum esse verum Messiam. Antecedens probant variis testimoniis Scripturæ male intellectis, quæ brevitatis causa prætermitto; nam ex dicendis facile expedientur, et videri possunt in Galatino, et aliis qui contra Judæos scriperunt, ut Paul. Burgen., Lyran., Adrian., Finus, Porchetus, et alii. Solum sunt nonnulla observanda ad detegendum Judæorum errorem, et falsam Scripturarum intelligentiam. Primum, Judæos sperasse, et adhuc sperare Messiam temporalem regem et potentissimum; magnas item divitias temporales ipsis allaturum, ac denique orbem terrarum, sub ditione Judæorum subjugaturum; cum igitur hac spe nutriti essent, et Christum Dominum longe alia ratione, quam sibi finxerant, natum esse, mortuumque conspicerent, haudquaquam persuadere sibi potuerunt illum esse Messiam; propterea nobis objiciunt ea prophetarum oracula, quibus tempore Messiae magna felicitas Judæis promittitur, Isai. 6, Joel. 3, Amos 9: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et comprehendet arator messorem, et calcator uox mittentem semen, et stillabunt montes dulcedinem;* prædicterat autem paulo antea: *In die illa suscitabo tabernaculum David, quod cecidit.* Sed isti sensu carnis decepti sunt. Regnum enim Messiae, et felicitas per illum promissa, non caduca et materialis intelligenda est, sed spiritualis et æterna; promissa sunt enim nobis per Christum, ea bona quibus non possunt esse aliqua meliora, quæque salutem veram hominibus afferunt, et cunctis mortalibus æque possunt esse communia; hujusmodi autem proprietates non possunt convenire temporalibus bonis, sed spiritualibus et æternis. Deinde, idem Messias aliis prophetarum oraculis describitur pauper, humilis, et vir dolorum, et sciens infirmitatem. Signum est igitur abundantiam bonorum, per ipsum futuram, non carnaliter, sed spiritualiter intelligendam esse, ut recte Hieronymus sæpe docet super Prophetas, et Augustinus, lib. de Spiritu et littera.*

4. Hinc secundo errant Judæi, multa, quæ de adventu Messiae metaphorice dicta sunt, juxta corticem litteræ intelligentes, quæ cum illo modo impleta non videant in Christo, offenduntur. Exemplum est apud Isai., c. 11:

*Habitabit lupus cum agno, et pardus cum heredo accubabit, vitulus et leo et ovis simul morabuntur, puer parvulus minabit eos, etc. Quæ omnia de feris et animalibus brutis ad litteram intelligunt. Aliud exemplum est Isai. 2: *Et erit in novissimis diebus præparatus mons dominus Domini in vertice montium.* Unde colligunt in diebus Messiae Hierosolymitanum templum, et montem illum in quo fundatum erat, supra omnes montes esse altius elevandum, ut Galat. supra refert. Similia sunt multa de bonis et libertate per Messiam promisis; quia sæpe sub metaphora materialium rerum spirituales promittuntur; ipsi vero litteræ, quæ occidunt, inhærentes spiritum occidunt. Hunc errorem Judæorum late persecutur Origenes, lib. 4 Periar., cap. 2, a principio, ubi optimis exemplis utitur ad illos convincendos. Idem, hom. 2 in Gen.; sæpe Eusebius, libris de Demonst., specialiter lib. 7, cap. 8.*

*5. Duo Messiae facti a Judæis. — Tertio deinde errant Judæi non distinguentes duos Messiae adventus, alium ad salvandum, alium ad judicandum, illum in humilitate, hunc in gloria et majestate. Hinc enim factum est ut in conciliandis oraculis de adventu Messiae multum laborent, et exitum non inveniant; cum quædam prædicent illum venturum pauperem et humilem, alia vero venturum in claritate et majestate. Quo factum est ut quidam eorum duos jam fingant Messias, alium pauperem, alium divitem, quod vanum et fictitium est, et Scripturæ aperte repugnans. Hinc etiam facile expediuntur quædam quæ nobis objiciunt non esse in Christo impleta, ut est illud de Gog et Magog, Ezech. 38, et illud Malach. 4: *Ecce ego mittam vobis Elam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis.* Nam hæc et similia manifeste de ultimo judicii die intelliguntur. Notarunt hanc radicem Judaicæ cæcitatibus Tertullianus in Apologet. adversus gentes, cap. 21; et Cyprian. lib. de Idolorum vanitate, versus finem; Iren., lib. 4, cap. 56; Origen., lib. 4 contra Celsum, non longe a fine; Anast. Nisen., lib. de Quæstionibus sacrae Scripturæ, q. 52; et Rabbi Samuel, in epist. de adventu Messiae, cap. 9 et 10, tom. 5 Bibliothecæ.*

6. Tandem objiciunt nobis Judæi, quia in Scriptura dicitur Messias venturus novissimis diebus, id est, in fine mundi, nos autem dicimus multo ante venisse; sed hanc locutionem explicabimus commodius infra, disput. 4, dubio 2. Hæc ergo sufficient de priori

principio quod contra Judæos probandum sumpsimus. Plura videri possunt in Tertul., Cypr., Gregor. Nysen., Chrysost., August., et Juliano, Archiepisc. Tolet., libris, vel operationibus contra Judæos.

In quatuor sectiones distributa.

CHRISTUM ESSE VERUM DEUM ET HOMINEM;
CONTRA INFIDELES.

Argumentum ex prophetis contra paganos.

— Triplex est infideli genus, hæreticorum, Judæorum et paganorum. Hoc igitur loco contra hæreticos et Judæos, qui Scripturas alias admittunt, potissimum disputandum est. Pagani enim de mysterio supernaturali, nec ratione vincere possumus, nec auctoritate divina, quam ipsi non admittunt. Unde Irenæus, lib. 4 contra Hæres., c. 41, propterea existimat dixisse Paulum: *Plus omnibus laboravi;* quia cum esset gentium Apostolus, qui Scripturas non admittebat, Christum esse Deum et hominem difficilius persuaderi poterant. Possemus autem rationes illas hoc loco congerere, quibus hæc veritates credibiles evidenter ostenduntur, et secundum rectam rationem et prudentiam omnino credendæ. Sed hæc generalia sunt toti Christianæ fidei; quapropter ne materias confundamus, in tractatum de Fide illa nobis rejicienda sunt. Unum hoc loco solum adnotabo, prophetias, scilicet, omnes, quibus mysteria Christi tanto antea prædicta sunt, et nunc cernuntur impleta, manifestum argumentum esse non solum contra Judæos, sed etiam contra paganos, ut fateri cogantur omnino credibile, imo credendum esse, hanc fidem a Deo esse profectam, quia nec subterfugere possunt, negando libros, in quibus illæ prophetiæ continentur, antiquiores esse quam Christianorum nomen; nec possunt suspicari a nobis fuisse conflictos, cum evidenter constet a Judæis nos illos recepisse, et hoc ipsum non solum Juædi, sed etiam gentes nobiscum fateantur. Urget eleganter locum hunc Augustin., lib. 18 de Civit., c. 46, et Hieronym. super c. 16 Isai.; et Theodor., oratione 10 de Providentia. Omissis ergo paganis, contra alios infideles breviter agemus.

SECTIO I.

Ostenditur Christum esse verum hominem.

1. Testimonia Scripturæ de Christo vero homine. — Primum omnium, Messiam promisum futurum fuisse verum hominem, non est quod probemus contra Judæos; nihil enim certius ab hominibus illis existimatum est; quippe omnes supradictæ prophetiae evidenter hoc continent, et omnes aliæ, in quibus dicitur Messias filius David, de semine Abraham, ex femore Jacob, et alia similes; ac denique verba illa Moysis, Deut. 18, expressa sunt: *Prophetam de gente tua, et de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus*, etc. Quoniam vero nonnulli haeretici, ut Manichæi, et alii, quos infra, q. 2, referemus, hoc negare audent, brevissime ex Evangelio demonstrandum est. Ait enim Christus, Joan. 8: *Quarritis me interficere, hominem, qui veritatem vobis locutus sum.* Et ibidem se nominat filium hominis; et sœpe alias. Et c. 9 cœcus dixit: *Ille homo, qui dicitur Jesus, lumen fecit;* quem postea non correxit Dominus, sed ulterius peccatum ab illo ut crederet se esse Filium Dei. Et c. 10 Judæi dicebant: *De bono opere non lapidamus te, sed quia tu, homo cum sis, facis te ipsum Deum.* Christus vero primum admittens, se nihilominus Deum esse et recte appellari confirmat. Unde centurio, a Deo illuminatus, Marc. 15, ait: *Vere hic Filius Dei erat;* et Joan. 11 et 18, Caiphas dedit consilium: *Expedi ut unus moriatur homo,* etc., quod dixisse spirito propheticō, imo instinctu Spiritus Sancti Evangelista declarat, cum subdit, *illum hominem esse Jesum, qui moriturus erat pro gente,* etc. Et Joan. 4, et Act. 2, vir appellatur. Et frequentia sunt talia testimonia, quæ vere et proprie esse intelligenda tam certum est, quam certum nostram fidem esse credibilem et certam; nam si in rebus quæ ad fidei fundamentum spectant, ambigue et per metaphoras velsecundum apparentiam Scriptura loquuntur, omnia essent ambigua et incerta, falsisque interpretationibus exposita. Deinde id convincit multitudo testimoniorum, et sermo ipse historicus, ejus sincera veritas alium sensum non permittit. Unde eam ob causam narratur Christi origo secundum carnem, conceptio ejus et nativitas; dicitur filius Virginis, comedere, ambulare, obedire, loqui, mori, et alia, quæ vel falsa sunt, vel tantum in verum hominem conveniunt. Denique finis ipse Redemptionis hoc satis convincit: quo argu-

mento passim utuntur Patres; nam si non esset verus homo, nec exemplum attulisset, nec remedium. Unde tandem optimus locus est ad Rom. 5: *Sicut per unum hominem, etc.*; et infra: *Multo magis gratia Dei in gratia unius hominis Jesu Christi.* Tam ergo verus homo Christus, quam verus homo Adam.

2. Nec contra veritatem hanc aliquid possunt haeretici nobis objicere, nisi quod hinc fieri videtur, Christum non esse verum Deum, quia repugnat verum hominem simul esse verum Deum; de quo jam agendum est.

SECTIO II.

Ostenditur Christum esse verum Deum, contra haereticos.

1. Ex principio posito, Christum, scilicet, esse verum hominem, multi haereticorum ipsum verum Deum esse negaverunt; ut Carpocrat., Cherint., Ebion, Basil., et omnes antiqui haeretici, quorum meminit Iren., lib. 1, c. 24 et sequen.; Tertul., lib. de Præscript. haeret., circa finem; Epiphani., haeres. 27 et seq.; Augustini., haeres. 6 et seq.; Theod., lib. 4 de Hæret. fabul., circa finem; et Eusebi., lib. 3 Hist., c. 27 et 28, et lib. 4, c. 8 et 22; Niceph., lib. 4, c. 2 et 3; quos postea secuti sunt Theodotiani, a Theodoto, vel Theodotione derivati, ut patet ex Epiphani., haeres. 54; Augustino, haeres. 33; Nicephoro, lib. 4, c. vigesimo et vigesimo primo. Hoc denique imitati sunt Paul. Samos., Photini., Artemon., et alii, ut videre est in Epiphani., haeres. 65 et 71; Aug., haeres. 44 et 45; Niceph., lib. 6, c. 27; Eusebi., lib. 1, c. vigesimo octavo, de quibus videri potest Prætol., sub eorum nominibus; Sander., lib. 7, de Visib. monarch., haeres. 8, 13, et aliis; Castr., verb. *Christus*, haeres. 4, qui non satiis convenient in temporibus, et successoribus horum haereticorum describendis, quod præteribo, quia nihil ad causam refert. Ergo contra hos etiam Christum esse verum Deum ostendamus, et primo producam testimonia Scripturæ sacræ, in quibus, quod alicubi tribuitur vero Deo, alibi asseritur de Christo homine. Primum, Psal. 67 de Deo dicitur: *Ascendi in altum,* etc., quod de Christo homine exponitur ad Eph. 4. Secundo, Isai. 6 de vero Deo dicitur: *Vidi Dominum sedentem,* quod de Christo exponitur Joan. 12. Tertio, Isai. 40, præcursor prædictus paraturus viam Deo, quod de Christo etiam exponitur Matth. 3, Joan. 1. Quarto, Isai. 45: *Miki curabitur*

omne genu, quod applicatur Christo, ad Rom. 14. Quinto, Num. 21, populus murmurat contra verum Deum; et tamen Paulus, Corin. 10, dicit eam murmentationem fuisse contra Christum. Denique Exod. 20, Deus verus dicitur educere populum de Ægypto: et tamen Judas Apostolus, in sua Canonica, id fecisse dicit Jesum Christum Dominum nostrum; quem etiam ait peccantibus Angelis non peperisse.

2. Refellitur explicatio Erasmi. — Aliud documentum huic non dissimile potest sumi ex aliis sacrae Scripturæ locis, in quibus vel ipsem Christus de se ipso, tanquam de vero Deo loquitur, vel alii de ipso loquentes, quæ Dei propria sunt, eidem tribuunt. Primo enim Joan. 8, loquens hic homo Christus de se ait: *Antequam Abraham fieret, ego sum;* et c. 2: *Ego et Pater unus sumus.* Et c. 20, eum adorans Thomas dixit: *Dominus meus, et Deus meus;* quam confessionem Christus ipse probavit dicens, ex vera fide profectam esse. Secundo, de eodem Christo Paulus loquens, ad Colos. 1, ait: *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ, etc.* Et statim c. 2: *In eo habitat plenitudo divinitatis corporaliter.* Et ad Rom. 1: *De Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem.* Et c. 9: *Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est Deus super omnia benedictus.* Et totum c. 1 et 2 ad Hebr., hanc veritatem confirmat. Tertio, 1 Joan. 5, Jesus Christus ex Deo natus dicitur, et in fine concluditur: *Hic est verus Deus.* Et Apoc. 4, idem Christus esse dicitur: *Qui est, et qui erat, et qui venturus est.* Denique omnia testimonia Evangelii et Novi Testamenti, in quibus Christus dicitur Deus, et Filius Dei verus ac naturalis, hoc ipsum convincunt; sed haec in materia de Trinitate latius expenduntur. Nobis illud unicum sufficit, quod præcipuum hujus materiæ fundamentum est, scilicet Joan. 1, ubi dicitur: *Verbum caro factum est;* quod Verbum paulo antea Deus appellabatur. Nec permittendus est error Erasmi, qui negat inde probari Verbum esse Deum, quoniam cum prius dicitur Verbum esse apud Deum, additur in græco articulus elevans significacionem, ut denotetur significari verus Deus; ac si latine dicatur, Verbum erat apud ipsum Deum; deinde vero, cum Verbum dicitur Deus, tollitur articulus; sed hoc nullius momenti est, tum quia non ubicumque est sermo de vero Deo, ponitur ille articulus; ut patet inferius eodem capite, cum dicitur:

Ostenditur Messiam esse verum Deum contra Judæos.

1. Explicatur locus Psalmi 2. — Paulus, ad Heb. 4, ex variis Psalmorum testimonis hoc confirmat; ut est illud Psal. 2: *Filius meus es tu, ego hodie genui te;* nam in eo Psalmo sermonem esse de Messia adhuc Hebrei non ignorabant, ut refert Galatin., lib. 3, cap. 7; et Paulus ad Hebræos scribens, et Acto. 13, concessionem habens Antiochiae in Synagoga Hebræorum, illo in hoc sensu utitur; quod non fecisset, nisi ipsos Hebræos ita sentire satis intelligeret. Et Act. 4, hic sensus ponitur ut communis et vulgaris in tota Ecclesia. Et quidem si recte verba ponderentur, præsertim versus finem Psalmi, evidens est, nisi Messiae, cuiquam aptari non posse; est ergo Messias qui loquitur dicens: *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion, montem sanctum ejus.* Et quoniam hoc regnum temporale non est, sed spirituale, subdit statim: *Prædicans præceptum ejus;* additique deinde: *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu,* utique verus et naturalis, et non tantum per adoptionem vel participationem, ut patet tum ex proprietate vocis, tum ex singulari loquendi modo: *Filius meus es tu;* quasi diceret: *Alii sunt filii improposito et imperfecto modo, tu autem specialiter Filius meus proprius et naturalis.* De quo etiam ibidem interpretatur Paulus illud 1 Reg. 7: *Ego ero illi in patrem, et ipse erit mihi in filium;* cui respondet illud Psalmi 88: *Ipse invocabit me,*

Pater meus es tu. Hæc enim præcipue dicebantur de Christo, ut subjuncta verba declarant: *Et ego primogenitum ponam illum, ex celsum præ regibus terræ, et ponam in sæculum sæculi semen ejus, et thronum ejus sicut dies cœli.* Et illud: *Semen ejus in æternum manebit.* Et illud: *Fidelis erit domus tua, et regnum tuum, usque in æternum ante faciem meam.* Hæc enim et similia de regno David prædicta esse non possunt, nec de temporali quidem ejus regno, nec de alio quam de Christo vera esse, quod etiam Hebræos omnes intellexisse satis significatum est Mar. 11, quando Christo acclamabant: *Benedictus, qui venit in nomine Domini;* et: *Benedictus quod venit regnum patris nostri David.* Sicut ergo hæc omnia propter Messiam dicta intelliguntur, ita etiam ipse est de quo singulariter Pater dicit: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Quo posteriori verbo æterna generatio significatur, ut multi Patres exponunt; quia licet Paulus, Act. 43, de Resurrectione Christi explicet hunc locum, alii Sancti de temporali ex matre generatione, omnes tamen hos sensus littera amplectitur; cum idem secundum divinam naturam ab æterno genitus, secundum humanam in tempore procreatus fuerit, ac a mortuis excitatus.

2. *Explicatur locus Psalmi 2.* — *Explicatur locus Psalmi 44.* — Declarant deinde Messiae divinitatem verba in eodem Psalmo subjuncta secundum hebraicam veritatem; ubi nos legimus: *Apprehendite disciplinam, Hebreæ habent, Osculanini filium, cuius phrasim vim Hebræi hoc exemplo declarant.* Ita enim intelligitur se gerere æternus Pater, sicut rex, qui cum esset iratus civitati, eumque filius precibus placasset, civibus volentibus sibi gratias agere, responderet: Mihi gratias agitis, imo agite filio meo. Tale est enim quod hoc loco dicit Pater: *Osculanini filium, id est, adorate eum, eique gratias agite.* Addit deinde Paulus in Psalm. 44: *Sedes tua, Deus, in seculum seculi; virga aequitatis virga regni tui; dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus Deus tuus,* etc. Unde manifeste eumdem vocat Deum æternum, qui dilexit justitiam, et odio habuit iniquitatem, et unctus est oleo lætitiae præ participibus suis; quæ duo non possunt convenire nisi uni et eidem, qui simul Deus et homo sit. Et ideo non possunt hæc de Salomone intelligi, ut Judei volunt, sed de Messia, cuius typus et figura Salomon fuit. Udde paraphrasis Chaldaica Messiae no-

men expressum habet, dicens: *Et tu rex Messia dilexisti justitiam, etc.* Adjungit præterea Paulus testimonium ex Psalmo 101: *Initio tu, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli; loquebatur enim (ut Paulus indicat) David in eo Psalmo ad Messiam, seu ad Filium Dei, cuius incarnationem optabat, cum dicebat: Tu exurgens, Domine, misereberis Sion, quia venit tempus misericordi ejus.* Unde eidem loquens dicit: *Initio tu, Domine, terram fundasti.* Et ad eumdem modum de Christo explicat illud Psalimi 96: *Et adorent eum omnes Angeli ejus.* Inde etiam ejus divinitatem stabiliens, quam plane totus ille Psalmus evidenter prædicat, si ad Christum referatur, ut Paulus vult. Denique Psalmo 109 habentur verba illa: *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, quæ de se ipso Christus interpretatus est, Matt. 22, indicans significatam esse in illis divinitatem suam, quoniam David Dominum suum vocat eum, quem filium suum futurum esse sperabat.* Et Paulus ex eisdem concludit Christum esse Angelis superiorem, quod ad dexteram Dei sedere dicitur; et paraphrasis Chaldaica, ut Galatinus refert, lib. 3, cap. 5, transtulit: *Dixit Dominus Verbo suo.* Et antiqui Hebræi omnes intellexerunt illum Dominum, ad quem Dominus loquitur, cum inquit, *Sede a dextris meis, esse Messiam,* de quo inferius subdit: *Ex utero ante luci serum genui te; quibus verbis æterna generatio descripta est.* Est ergo Messias Verbum Dei, et Deus ex Deo genitus.

3. *Exponitur locus Isaï., c. 9.* — Secundo principaliter probatur hæc veritas testimoniis Isaïæ Prophetæ, quæ tam multa sunt, ut non possint omnia sine prolixitate congeri; quædam ergo breviter indicabo. Primum sit ex c. 9: *Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis, et factus est principatus ejus super humerum ejus, et vocabitur nomen ejus admirabilis, consiliarius, Deus fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis, multiplicabitur ejus imperium, et pacis ejus non erit finis, et super solium David sedebit in sempiternum.* Qui locus est satis expressus, licet quidam Hebræi ad Ezechiam illum detorqueant, sed facile convincuntur. Cur enim dicetur Ezechias pater futuri sæculi, aut quomodo dicetur princeps pacis cuius non erit finis, cum multa bella gesserit cum Assyriis, aut quomodo regnum ejus sempiternum fuit, quod paulo post a Babylonis dissipatum est? Unde Chaldaica expressum etiam habet hic, nomen Messiae. Sed dicunt alii nomen Dei hoc loco

non proprie sumi. Sed nomen Hebraicum proprium est Dei. Septuaginta etiam ita vertunt, atque in Scriptura appellatio Dei simpliciter et absolute, sine ullo addito diminuente, non tribuitur nisi vero Deo, et præsertim conjuncta cum appellatione Fortis, et cum aliis quæ significant majestatem. Urgent bene hoc testimonium Euseb., lib. 7 de Demonst., cap. 4, et lib. 9, cap. 8. Chrysostomus, hom. 5, de Incomprehensibili Dei natura.

4. *Exponitur locus Isaïæ, c. 55.* — Secundum testimonium sit ex c. 55: *Deus ipse veniet, et salvabit nos, tunc aperientur oculi cœorum, etc., ex quo constat Deum illum, venturum ad salvandos nos, esse Messiam, cuius etiam sunt propria signa illa et miracula quæ ibi prædicuntur, ut supra diximus. Nec ullus præter Christum illa perfecit, neque ea Judæi ab alio quam a Messia possunt expectare, cum nec ante Isaiam, nec post illum, Prophetarum ullus talia signa operatus sit; sermonem vero ibi esse de vero Deo, constat et ex absoluta appellatione, ut dixi, et ex articulo *Deus ipse*, et ex verbis quæ præcesserunt: *Ipsi videbunt gloriam Domini, et decorum Dei nostri, etc.; et ita hoc loco sæpe Patres utuntur.* Athanasius, lib. de Incarnat. Verbi, satis post medium, et alio libro de Humanitate assumpta, in fine: *Non nuncius, inquit, non legatus, sed ipse Deus;* idem lib. de communi essentia Patris et Filii; Cypr., lib. 2 contra Judæos, cap. 7; Iren., lib. 3, c. 22; Euseb., lib. 6 de Demonstr., c. 21.*

5. *Explicatur locus Isaïæ, cap. 45.* — Tertium testimonium sit Isai. 45: *In te est Deus, et non est Deus absque te, vere tu es Deus absconditus, Deus Israel Salvator;* præmisserat autem, *Hæc dicit Dominus,* ut intelligatur in aliis citatis verbis non loqui Prophetam ad Deum per apostrophem vel admirationem, sed loqui Patrem ad Christum, quod clarius significarunt Septuaginta, addendo causalem notam. Dixerat enim prius Deus ad Messiam: *Transibunt ad te, et adorabunt te, et in te orabunt;* et subdit: *Quia in te est Deus, et non est Deus præter te;* et illa locutio, *in te est Deus,* Christo propriissime accommodatur, vel quia Deus Pater est in Filio, ut exposuit Ambrosius, lib. 4 de Fide, cap. 2, et Epiphanius contra haeres., c. 57, et Athan., Oratione in id, *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo;* vel quia in Christi humanitate est divina persona, ut exposuit etiam Epiph. supra, et Cyril., lib. 1 in Joann., c. 15. Recte etiam di-

citur Filio: *Non est Deus absque te,* propter unitatem nature, quia nec Pater est Deus absque Filio, nec est alius Deus a Filio, ut recte exposuit Nazian., orat. 49, versus finem; et Hieronymus ibi, qui addit merito Christum vocari etiam absconditum Deum, propter assumptæ humanitatis sacramentum; et Deum Israel Salvatorem, quod interpretatur Jesus; et ita exposuit hunc locum Tertullianus, contra Praxeum, cap. 13; Euseb., lib. 5 de Demonst., cap. 4; et Hilar., lib. 4 de Trin., circa finem, ubi dicit Paulum imitatum fuisse hunc locum Isaïæ, cum dixit: *Erat Deus in Christo, mundum reconcilians sibi.*

6. *Explicatur locus Isaïæ, c. 52.* — Quartum testimonium sit ex eodem Propheta, c. 52, ubi prius verum ipsum Deum sic loquuntur facit: *Hæc dicit Dominus Deus: In Ægyptum descendit populus meus in principio, etc.; et infra subdit: Ego ipse, qui loquerar, ecce adsum.* Idem ergo Deus, qui antea per Prophetas loquebatur, quem populus Israel colebat, postea per incarnationem apparuit. Ut enim intelligatur sermonem esse de præsencia Dei per incarnationem et adventum Messiae, subdit Propheta: *Quam pulchri super montes pedes evangelizantis pacem, annuntiantis bona.* Et infra: *Consolatus est Dominus populum suum, redemit Jerusalem, paravit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium; et videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.* Ponderavit hunc locum Soter. Papa, epist. 1 decretali; Chrysost., hom. 5 in Marc.; Cyril., lib. de Incarnatione Unigenit., c. 2; Euseb., lib. 6 de Demonst., cap. 24, et optime Tertul., lib. 4 contra Marcionem, cap. 13.

7. *Explicatur locus Jeremiæ, cap. 23.* — Tertio principaliter ex Jerem., c. 23: *Hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus justus noster:* ubi habetur nomen Tetragrammaton, quod est proprium Dei, et manifeste est sermo de Messia, ut etiam Hebræi confitentur, et bene Hieronymus exponit. Et similia verba habentur c. 33, quanquam in ea lectione aliqua varietas sit. Hebræi enim legunt: Hoc est nomen quod vocabit eum, Dominus justus noster. Tamen prior lectio frequentior est, et in Vulgata, et apud Septuaginta, et Chaldeum, et est textui magis consentanea in c. 23, ubi nulla reperitur varietas. Ac denique admissa illa lectio trahi potest in eumdem sensum, scilicet: *Salvabitur Juda et Israel, et Dominus justus noster hoc nomine vocabit*